

KIBRIS TÜRK HALK OYUNLARINDAN ORAK İLE KARTAL OYUNU

"Kıbrıs Türk'ü Anadolu'dan uzun yıllar önce göç etmiş olmasına rağmen millî kültürünü muhafaza etmiş ve içişe yaşadığı Rum kültüründen pek fazla etkilenmemiştir."

Ahmet ÇAKIR

1988 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde halk oyunları, halk müziği ve mahallî kıyafet konularında yaptığımız saha araştırmasında gitmeden önce Kıbrıs Türk halk oyunlarının durumunu merak ediyordum. Acaba Rum kültürüyle kaynaşarak değişmiş miydi?

Bilindiği üzere 1570'de Türkler tarafından fethedilen Kıbrıs'a 1571'de Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirilen 30.000 Türk yerleştirilmiş, 1572'de Ada tamamen Türk hakimiyetine girmiştir. O tarihten 1974 Barış Hareketine kadar Türkler, Rumlarla beraber yaşamışlardır. bu kadar uzun sürede her iki toplum kültürünün birbirlerinden etilenmesi gayet tabiidir. Ancak, gerek kaynak kişilerle, gerekse ilim adamı ve uzmanlarla bu konuda yaptığımız sohbetlerden elde ettiğimiz bilgilere göre, iki milletin kültürünün genelde farklı olduğu ve özellikle Türklerin Rum Kültüründen fazla etkilenmediği kanaatine varılmıştır.

Araştırma sırasında Kıbrıs Türk halk oyunlarının Anadolu Türk halk oyunlarına çok benzediğini tesbit ettim. Bu oyunların içinde en enteresan olanları ise Orak ve Kartal oyunları idi. Bunlardan Orak oyunu Adıyaman'daki Galuç oyununa, Kartal oyunu ise Bingöl'deki Kartal oyununa

gerek konuları, gerekse oynanış biçimleri yönünden çok benziyorlardı. Bu yazımda sizlere Kıbrıs Türk halk oyunlarından Orak ve Kartal oyunlarını anlatmaya çalışacağım.

ORAK OYUNU

Bu oyun, adından da anlaşılacağı üzere, orakla oynanmaktadır. Oyunu Magosa'nın Akdoğan Köyünde 82 yaşındaki Hasan DEBRELİ'den seyrettim. DEBRELİ bize oyunun ata yadigarı olduğunu, Türklerin Ada'ya ilk yerleştiklerinde kurdukları çiftliklerde ekin biçerken bu oyunu oynadıklarını anlattı.

DEBRELİ, orak oyununu Falyalı Hasip Dayı'dan öğrendiğini, gençlik çağında Mehmet Bey namında birine ekin biçmeye giderken bu oyunu oynadıklarını anlattı.

"Davul-zurna eşliğinde 20-40 kişi oraklarıyla birlikte düz bir sıraya geçerler; en önde orak biçmede maharetli olan ve orak oyununu iyi bilen biri olurdu. Bu şahsa İlerici denirdi. İlericinin yanındakilere de Kayha adı verildi.

Usta orakçıların yanında acemiler duramaz. Çünkü, ekini biçerken orağı başımızın üzerinde döndürüp, her iki koltuğumuzun altında geçiririz. Acemi orakçılar bir tarafının kesileceğinden kor-

ruk bırakılan haftada 2 saat seçmeli Türkçe dersleri de kaldırılınca, Türkçe resmi yerlerde yasaklanmış, yalnızca evlerde konuşulan bir dil haline gelmiş. Tiyatrolardaki ve radyolardaki işlerine son verilen halk türküleri sanatçıları, artık yalnızca Türk düşünlerinde faaliyet gösterir olmuşlar. Çok geçmeden bu da yasaklanmış, Türk sazı bir çeşit "düşman silâh" olarak ilân edilmiş. Dost ziyaretlerinde saz çalındığı duyulunca, Bulgar polisi, saz çalan ve türkü söyleyenleri sorgu ve işkenceye tabi tutarak yıldırma çalışmıştır.

1984 yılında Türkler tank ve toplarla Bulgarlaştırılınca, yasal silâh bulundurma suçuna eşdeğer görülerek Türklerin ellerinden sazları toplanıp kırılmış, sandıklarındaki atalarından kalma millî

kıyafetler de toplanarak imha edilmiştir.

İşte bu yasak ve işkenceler ortamında dahi, Türk halk kültürüne gönül vermiş mahallî sanatçılarımız ve Türk gençliği, yılmadan millî kültürümüzü yaşatmaya çalışmışlardır. 1989 yılı Haziranında Jivkov rejiminin soyup soğana çevirerek sınır dışı ettiği Türkler arasında, adı geçen mahallî sanatçılarımızın hemen hepsi Türkiye'ye gönderilmiştir. Türk Devletinden ve özellikle Kültür Bakanlığımızdan en büyük beklentimiz, Türk kültürünü bugüne kadar hayatı pahasına ayakta tutmaya çalışan bu cefakâr sanatçılarımızı unutmaması, Bulgaristan Türklerinin folklor ürünlerinin derlenerek basılması, Türk ve Dünya kamuoyuna tanıtılmasıdır.

karak yanımıza yaklaşmazlar. Ayrıca, biçilen ekin demetini orağın arkasıyla yere attığımızdan dolayı da yaklaşamazlardı. O zamanlar ekin biçerdik. Şimdi bu âdet kalktı." diyen Hasan DEBRELI, böylece Orak Oyununun kısa hikâyesini anlatmış oldu.

Davul-zurna eşliğinde oynanan Orak oyunu türküsüdür. Önce orak baş etrafında maharetle döndürülüyor. Sonra ekin biçme figürü yapılıyor. Sol diz yerde çökülerek terar ekin biçme figürü yapılıyor. Sağ ayak önde, sol ayak arkada olmak üzere aynı figür bir de ayakta yapılıyor. Bundan sonra ekin demetini bağlama ve orağın arkasıyla arkaya atma figürü yapılıyor. Soldan sağa doğru geriye dönme ve tekrar diz çökerek sol dizi yere koymak suretiyle ekin biçme figürü tekrarlanarak oyun devam ediyor.

Bu oyun Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki demek ekipleri tarafından oynanmaktadır.

KARTAL OYUNU

Kartalın taklit edildiği bu oyunu Lefkoşe'nin Balıkesir Köyünde 73 yaşındaki Ahmet Mehmet EMIN'den seyrettim. Oyun tek kişi tarafından oynanmaktadır.

Oyuncunun elinde tüfek yerine geçen bir sopa vardır. Tüfegün tetiğini, horozunu kontrol ederek bakımı yapan oyuncu, buratunu koyuyor. Böylece silahını ava hızırıyor. (Tabii bütün bu hareketler, müzik eşliğinde ve ritme uygun olarak yapılıyor) Avcı, avının etrafında oynamaya, sıçramaya başlıyor. Yine diz çökerek nişan alma ve avının etrafında dönme figürlerini yapıyor.

Daha sonra kartal oluyor. Gagasını bileyip, kanat çırpıyor. Ağzını silip, kollarını açarak kanat

çırpma figürünü tekrarlıyor. Havadan süzülerek avının üzerine inme ve (yere çökerek) avını yeme hareketlerini yapıyor.

Görüldüğü gibi oyun, bir avcı tarafından vurulan avın, bir kartal tarafından yenmesini anlatmaktadır. Bu oyun da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki demekler tarafından oynanmaktadır.²

Bilindiği gibi, Adıyaman ilimizde oynanan Galuç oyunu da orakla oynanmakta ve bu oyunda da ekin biçme figürü bulunmaktadır. Oyun aracında ve bazı figürlerdeki aynılık, bu iki oyun arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır.

Dünya yüzünde bu muhtevada, bir başka oyunun bulunmadığı kanaatindeyim.³

Kartal oyunu ise ülkemizin birçok yöresinde mevcuttur. Ancak, Bingöl ilimizde oynanan Kartal Oyunu ile Kıbrıs Türklerinin oynadığı Kartal Oyunu arasında benzerlikler görülmektedir. İki oyunda da kanat çırpma, ava saldıma ve yeme, sıçrama, yere çökme figürleri bulunmaktadır.

Bu da göstermektedir ki, Kıbrıs Türk'ü Anadolu'dan uzun yıllar önce (400 yıl) göç etmiş olmasına rağmen millî kültürünü muhafaza etmiş ve iç içe yaşadığı Rum kültüründen pek fazla etkilenmemiştir.

1 Bkz.: Ahmet ÇAKIR, Millî Folklor Dergisi C.1. S.1. s.21
2 Bu oyunlar araştırma ekibi tarafından video filme alınmıştır.
Bkz.:MİFAD Arşiv Yer No: BVB-0006-0010
3 Bkz.: Ahmet ÇAKIR, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri C. III. S. 75.

Şairnameler Üzerine (Baş tarafı s.7'de)

5. Bazılarında görülen son derece özel bir iki hususu da dile getirmek istiyoruz.

a. Aynı adı taşıyan şairler bir dörtlüğe istif edilmiştir. Gadâ'lar (Sun'i 17. hane), Hasan'lar (Hızrî 48. hane).

b. Bazı destanlarda klasik şairlerle âşıklar ayrılmış gibidir (Aşık Ömer, Hızrî). Hatta sonuncusunda bu ayırma "şuarâ/şairân" kelimeleriyle ortaya konulur.

c. Tekke şairlerine (Âşık Ömer, Noksanî), Hikâye kahramanlarına (Feryâdi, İsmetî, Talip Kılıç), kadın şairlere (Kul Gazi, Gubârî) yer verenleri de hatırlatmak isteriz.

Eskilerin birer şairname yazmalarına

karşılık Ruhsatî'den itibaren birden fazla örnek vermek yoluna gidilmiştir. Gülhanî'nin dört, İsmetî'nin üç, Ruhsatî, Baharözlü Feryâdi ve Reyhânî'nin ikişer örneği vardır.

Elimizdeki son şairname "Saz Sesi" adını taşımakta olup Almanya'da yaşayan şairlerimizden Yusuf Polatoğlu'nun kaleminden çıkmıştır.

Şairnameleri iyi değerlendirmek mecburiyetindeyiz; onlar, sihirli mısralarıyla bizim loş ışıklı yollarımızı aydınlatacak fenerlerimiz gibidir. Belki bütünüyle bize ışık tutamayacaktır, ama hiç değise yeni yeni bilgiler yakalamamıza vesile olacaktırlar.